

использования современных информационных и других технологий при преподавании им русского и украинского языков. Основное внимание сосредоточено на необходимости и возможности использования сети Интернет, компьютерных презентаций и мобильных телефонов. Перспективой исследования является создание системы упражнений, предназначенной для использования перечисленных технологий.

Ключевые слова: методика преподавания, сеть Интернет, презентация, мобильный телефон.

Summary

E. I. Panchenko. How to move methods of teaching closer to contemporary technologies.

This article deals with the problem of modern methods of foreign students' language training. The article emphasizes the need to use modern information and other technologies in teaching Russian and Ukrainian for foreign students. The main focus is on the need and the possibility of using the Internet, computer presentations, and mobile phones.

The purpose of this article is to describe three specific areas of "modernizing" language training of foreigners by means of technical training: 1) the use of the Internet; 2) the use of presentations; 3) the use of mobile phones.

Keywords: methods of teaching, Internet, presentations, mobile phone.

УДК 811.331'36:37.013

Ольга Николаївна Мокра,

кандидат філологічних наук, доцент,

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

E-mail olga_mokraya@mail.ru

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРАМАТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Постановка проблеми. Нині парадигма граматичних теорій є багатовимірною і складається з описової, функціональної, структурної, генеративної, семантичної, дискурсивної та ін. концепцій. Вибір засад функціональної граматики, як домінуючої у навчанні/вивченні французької мови, є виправданим, але не на сто відсотків ефективним, і, у складному контексті сьогодення, має доповнюватися іншими концепціями, теоріями семантичної граматики, граматики тексту, граматики висловлення тощо.

Аналіз останніх досліджень. В енциклопедичному словнику французької мови *Le Petit Robert* термін *граматика* (грец. *grammatike*, від *grâmma* – буква, написання) кваліфікується полісемічним. По-перше, граматику вважають *зводом правил*, що характеризують мовні форми і

порядок слів у мовленні. «Системою правил» називав граматику і видатний лінгвіст Ф. Соссюр, який зазначав, що граMATика забезпечує можливість сприймати і продукувати правильні висловлення, забороняючи одночасно продукувати неправильні [11, с. 32]. Втім, на думку французького дослідника Ф.-У. Домерга, імідж граMATиста, «набитого» лише одними правилами, є вульгарним, аморфним. Відомий французький автор М. Вільмер наголошує, що істинного граMATиста характеризує чудове знання принципів, з яких випливають ці правила, і саме знання принципів потребує глибинного аналізу структури мови [14, с. 8].

Другим визначенням граMATики є «система мови» із арсеналом складових : звуків, форм, слів, речень [7, с. 1362] ; граMATика стає тут синонімом *мовного аналізу*, асоціюється з *аналізом тексту*, *аналізом висловлення*, *аналізом дискурсу*. ГраMATиці, як науці про мову, властивий мобільний й відкритий характер : морфологія і синтаксис є її сталими компонентами, але традиційно французькі дослідники мовного устрою включають до її складу інші аспекти : фонетику, фонологію, лексикологію, версифікацію, методику. ГраMATиці Нового часу Ш. Мопа притаманна чотирьохскладова структура: орфографія (графічний аспект), просодія (фонетичний аспект), етимологія (словарний аспект) та синтаксис (рівень речення) [9]. Мовознавці А. Арно і К. Лансло вибудували трьохскладову граMATичну структуру: фонетика, морфологія, синтаксис [1]. У граMATиці Ж. Галіше «Grammaire structurale de français moderne» увага надається навіть методичним аспектам викладання граMATики [4]; граMATика Ж. Дюбуа та Р. Лагана є чотирьохскладовою: синтаксис, морфологія, фонетика та орфографія [3]. ГраMATики М. Гревісса «Le bon usage» та Ж.-Кл. Шевальє «Grammaire Larousse du français contemporain» є п'ятискладовими: перша, окрім чотирьох вищезгаданих компонентів, містить ще й лексику [6], а друга додає до них правила версифікації [2].

Нині когнітивісти трактують граматику *системою асоціацій*, штучних конструкцій, що підлягають розумовій обробці, системою субпродуктів, похідних від когнітивних правил [14, с. 8]. На їх думку, граMATика може набувати статусу умовних рефлексів або мовних/комунікативних/когнітивних компетенцій, які уможливають засвоєння та практичну експлуатацію цих правил [там само, с. 33].

Французький мовознавець М. Вільмер наводить ще одне визначення граMATики. Вона є *мистецтвом* реалізувати свої думки, усно чи письмово, згідно із загальновстановленими правилами вживання [там само, с. 18]. Тут граMATика оперує естетичними оцінками (гарно/потворно) або етичними судженнями (добре/погано) і, як нормативна дисципліна, диктує певний мовний «дресс-код».

Відтак, майбутньому вчителю іноземної мови потрібно розібратися у розмаї тенденцій та підходів до репрезентації будови мови. **Метою пропонованої статті** є виокремлення принципів основних граматичних теорій, вивчення їх інструментарію, можливостей.

Мета конкретизується у таких **завданнях**: 1) простежити за еволюцією граматичних теорій у французькій мові; 2) декодувати вихідні засади граматичних трактатів, довідників, посібників, шкільних підручників з граматики французької мови. Набуті знання допоможуть вчителеві коректно доповнити й збагатити традиційні методи викладання граматики у загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Граматика є поняттям не лише лінгвістичної науки, існує також граматика педагогічна, навчальна, яка формує граматичну компетенцію. Така граматика знайома нам як *підручник*, *книжка*, *навчальна дисципліна*, що тлумачить граматичні правила. Зазначимо, що доля граматики як навчальної дисципліни багато в чому визначалася саме змістом підручників. Першим надрукованим підручником граматики французької мови була праця «*Éléments de la grammaire française*» Ш.-Ф. Ломонда, регента шостого класу коледжу Кардинал-Лемуан, який викладав дисципліну «Християнське вчення» [8]. Автор репрезентував граматику у вигляді правил, що заучувалися напам'ять, як настанови Катехізису. Правила віддзеркалювали орфографічний аспект мови у переплетенні з основами вчення Арістотеля, запозиченими з трактату «*De modis significandi*» («*Les manières de signifier*»). Згодом, численні послідовники Ш.-Ф. Ломонда, граматики Noël, Chapsal, Larivé, Fleury, Sicard, Sauger-Préneuf, Landais, Larousse настільки розвинули орфографічну тенденцію у граматиці, що граматика стане синонімом орфографії і перетвориться на зубріння школярами правил про різні види узгоджень. З огляду на це, професор Сорбони Ж. Гугенхейм зазначає : «*Avec le développement de l'enseignement du français, les préoccupations orthographiques finissent par constituer le fond de la grammaire et l'on peut dire que les grammaires au milieu du XIXe s. sont pour une large part, des manuels d'orthographe*» [5, с. 126].

Підручник Ф.-Ж.-М. Ноеля та Ш.-П. Шапсаля «*Nouvelle grammaire française*» першим впроваджує вправи для навчання граматики – набір структурних трансформацій з відмінювання дієслів, супроводжуваних всюдисущими диктантами. Таке жорстке, негнучке вправляння згодом спровокує негативне ставлення учнів до вивчення предмету «Граматика». Крім того, на початку ХХ ст. граматики скеровують увагу на навчання нормативного мовлення, тому арсенал французької розмовної підлягає перегляду, селекції та суворому відбору з огляду на нормативність/ненормативність. Так, у школах тієї доби було заборонено вживати розмовні вислови, діалектизми та регіоналізми. З

цього приводу французький письменник Г. Венсено іронізував у своєму романі «La billebaude» : ... l'emploi d'un bourguignonisme était une faute à l'école publique républicaine, dont le rôle était sans doute de fabriquer de Lille à Perpignan, de Brest à Ménétreux-le-Pitois, des individus de série, capables de s'insérer dans la grande époque de progrès technique, industriel et social ... [13, с. 168] / ... вживання бургундського слівця вважалось неприпустимим у державній республіканській школі, яка, без сумніву, ставила собі за мету виховання, від Лілля до Перпіньяна, від Бреста до Менетре-ле-Пітуа, шаблонних, серійних індивідів, здатних вписатися в золотий вік технічного, індустріального та соціального прогресу ... [переклад наш. – М. О.].

Наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. французькі теоретики і практики закликають до переосмислення сутності навчальної граматики. Певна річ, правила нормативного вжитку повинні викладатися, але переважно у перші роки навчання мови. Натомість на середньому та старшому етапах навчання головна увага має бути скерована на рефлексію, роздуми над принципами функціонування мови. Учнів бажано заохочувати до осмислення логіки мовної системи, встановлення логічних алгоритмів граматичних правил, до власного відкриття мови, живої та поліморфної [12, с. 67]. Нині у випускних класах французьких ліцеїв директивою Міністерства національної освіти передбачено щотижневе проведення годинного заняття з дисципліни «Рефлексивна граматика» («Grammaire réflexive»), що покликана формувати у старшокласників критичний погляд на функціонування мови й мовлення. Втім впровадження міністерського наказу виконується лише в окремих навчальних закладах. А у більшості ліцеїв граматика продовжує викладатися як сукупність усталених правил та норм. З огляду на це, лінгвіст-романіст Г. Парі з певною долею іронії визнавав у передмові до своєї праці «Grammaire raisonnée de la langue française de Léon Clédat» : Je suis parfois tenté de dire que si Pascal, La Fontaine, Bossuet, Voltaire ont si admirablement écrit le français, c'est qu'ils n'avaient pas eu à apprendre la grammaire [10, с. 5] / Інколи мені спадає на думку, що Паскаль, Лафонтен, Боссює, Вольтер так прекрасно писали французькою через те, що вони не повинні були вчити граматику [переклад наш. – О. М.].

Наголосимо, що розвиток педагогічних граматик зумовлюється еволюцією лінгвістичних. Надамо стислий огляд еволюції граматичних концепцій крізь призму їх прагматичної доцільності у процесі формування граматичної компетенції у тих, хто навчається.

Перенесення уваги з *дескриптивної граматики* на теоретичні положення *структурної граматики* та застосування типологічного методу аналізу у дослідженні сприяє виокремленню переваг структурованого вивчення мовних фактів. Ідеї Ф. де Соссюра щодо мови як системи взаємозумовлених знаків і його концептуальний поділ

мовних явищ на мовні та мовленнєві донині залишаються актуальними. Ш. Баллі успішно розвиває концепцію системності мови. Л. Теньєр є предтечею і фундатором нових засад аналізу мови, які дозволяють проводити трансформації структурних зв'язків у лінійні і лінійних – у структурні. З'являється *генеративна граматики* з набором граматичних правил, що уможлиблюють породження (генерацію) речень. Генеративна граматики відкрила горизонти для вивчення когнітивної організації системи мовлення, оскільки амбіційно декларувала свою здатність експлікувати способи будови нескінченного набору висловлень, досліджуючи при цьому не результат, а механізми їх генерації. Тісне переплетення семантики й структуралізму у генеративній теорії робить її ефективною для викладання в педагогічних університетах, адже її основні засади дозволяють зрозуміти функціонування мовлення від етапу народження пропозиції, до кінцевого етапу – оформлення завершеного висловлення.

Функціональна граматики трактує мову, в першу чергу, як засіб комунікації, тому увага приділяється не стільки опису будови тієї чи іншої мовної одиниці, граматичного явища, а функції, що ті виконують у мовленні. Зіставлення праць та довідників з граматики Р. Л. Вагнера та Ж. Пенсона, Ж. Галіше (структурна граматики) та М. Гревісса, Ж. Дюбуа (функціональна граматики) свідчить про те, що функціоналісти виокремлюють мовні засоби та систематизують їх у класи залежно від ролі, яку ті відіграють у передачі інформації, задовольняючи при цьому інтенції мовця. Функціональний підхід у навчанні французької мови здійснюється шляхом подання граматичного матеріалу від змісту до форми, а згодом до функції, що дозволяє дослідити специфіку взаємодії форми та функціонування мовних засобів, що їх використовують для передачі змісту висловлення.

Семантична граматики, авторами якої у французькому мовознавстві є П. Шародо, Ж. Куртійон, М. Рюке, будується за принципом «від значення/функції до форми», чим докорінно відрізняється від традиційних граматики, що йдуть від форми до значення. Семантична граматики є граматикою мовця, тому що її вихідною точкою є мовленнєві інтенції, комунікативні завдання : описати, заперечити, висловити мету, причину, наслідки тощо. Семантична граматики позиціонує мовні явища як вторинні, похідні від намірів мовця і групує в семантичні категорії граматичні форми, що у традиційній граматиці здебільшого існують нарізно.

Граматики висловлення протистоїть граматиці речення як поняття «мова» протистоїть поняттю «мовлення». Висловлювання реалізується у комунікативній ситуації, що характеризується наявністю інтенції мовця, адресата, місця і моменту спілкування. Тому категорії суб'єкту, часу, простору, модальності набувають тут іншої інтерпретації.

Грамматика тексту і грамматика дискурсу визначають і описують ознаки цих одиниць, спостерігають за механізмами, відповідальними за їх обсяг, структуру, функціонування в комунікативній ситуації. Їх концепції безпосередньо віддзеркалюються у навчанні іноземної мови, де все обертається навколо тексту і дискурсу.

Здійснене дослідження дозволяє зробити **висновки** і констатувати, що поняття граматики стає всеохоплюючим і покриває своїм змістом різні напрями аналізу мовних явищ, тому що ґрунтується на постулатах свого первинного розуміння як уміння логічно мислити. Виокремлення тих чи інших граматичних концепцій засвідчує універсальність поняття «граматика» та прийнятність його застосування до усієї науки про мову.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у поглибленому вивченні практик впровадження нових граматичних теорій у процес викладання французької мови, поєднання їх з класичними методиками, що має неодмінно зацікавити здобувачів вищої освіти своєю незвичністю, можливістю мислити, виявляти мовні закономірності, розуміти механізми мови/мовлення, розширити загальний кругозір. Досвід життя переконливо доводить, що існує зворотний зв'язок між розвитком теорії і викладанням науки в навчальних закладах. У житті вищої та середньої школи наступив період, коли нагальною є необхідність оновлення змісту навчання мовних наук, відповідно до тих фундаментальних процесів, які відбулися й відбуваються у розвитку суспільства.

Література

1. Arnauld A. Grammaire générale et raisonnée / A. Arnold, C. Lancelot. – P., 1754. – 89 p.
2. Chevalier J.-Cl. Grammaire Larousse du français contemporain / Chevalier J.-Cl. M. Arrivé M.. – P.: Larousse, 1964. – 495 p.
3. Dubois J. La nouvelle grammaire du français / J. Dubois, R. Lagan. – P.: Larousse, 1973. – 266 p.
4. Galichet G. Grammaire structurale de français moderne / G. Galichet. – Montréal: Editions Hurtubise, 1962. – 248 p.
5. Gougenheim G. Eléments de phonologie française / G. Gougenheim. – P.: Les Belles Lettres, 1935. – 136 p.
6. Grevisse M. Le Bon Usage. 13e éd. rev. / M. Grevisse. – P.: Duculot-De Boeck, 1993. – 1760 p.
7. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. – Paris, 2000. – 2840 p.
8. Lhomond Ch.-F. Eléments de la grammaire française / Ch.-F. Lhomond. – P., 1780. – 89 p.
9. Maupas Ch. Grammaire et syntaxe française / Ch. Maupas. – P., 1625. – 123 p.

10. Paris G. Grammaire raisonnée de la langue française de Léon Clédat / G. Paris. – P.: Le Soudier, 1894. – 189 p.

11. Saussure F. Ecrits de linguistique générale / F. Saussure. – P.: Gallimard, 2002. – 353 p.

12. Uyttenbrouck E. Transdisciplinarité français-sciences: pour une meilleure compétence en français dans un contexte scientifique / E. Uyttenbrouck, D. Van Raemdonck. // Enjeux. – №20. – 1990. – P. 65-73.

13. Vincenot H. La Billebaude / H. Vincenot. – P. : Denoël Folio, 1978. – 328 p.

14. Wilmer M. Grammaire critique du français / M. Wilmer. – Bruxelles: Éditions De Boeck Université. – 2007. – 755 p.

Анотація

**Мокра О.М. Дидактичний потенціал граматичних концепцій
(на матеріалі французької мови)**

Відкритість і мобільність дисциплінарної структури граматики стає очевидною під впливом сучасних лінгвістичних концепцій. Традиційні підходи до навчання граматики французької мови доповнюються і збагачуються новими здобутками мовознавства. У статті схарактеризовано основні концепти граматичних теорій та подано їх методичну цінність у викладанні французької мови.

Ключові слова: типологія граматик, граматичні концепції, лінгвістична граматика, педагогічна граматика.

**Мокрая О.Н. Дидактический потенциал грамматических концепций (на
материале французского языка)**

Открытость и мобильность дисциплинарной структуры грамматики становится очевидной под влиянием современных лингвистических концепций. Традиционные подходы к обучению грамматике французского языка дополняются и обогащаются новыми достижениями языкознания. В статье охарактеризованы основные концепты грамматических теорий и представлена их методическая ценность в преподавании французского языка.

Ключевые слова: типология грамматик, грамматические концепции, лингвистическая граматика, педагогическая граматика.

**Mokra O. Didactical potential of grammatical concepts (French
factual material)**

Openness and mobility of grammar disciplinary structure becomes obvious when influenced by modern linguistic concepts. Traditional approaches to training French grammar are supplemented and enriched with new achievements in the field of linguistics.

Keywords: typological classification of grammar, grammatical concept, linguistic grammar, pedagogical grammar.